

МАК-23/14

ГОД. I, СВЕСКА 4.

ОКТОБАР-ДЕЦЕМБАР 1940

ЕТНОЛОГИЈА

ЧАСОПИС ЕТНОЛОШКОГ ДРУШТВА У СКОПЉУ

Уредник
Д-Р МИЛ. С. ФИЛИПОВИЋ

С К О П Љ Е 1940
ШТАМПАРИЈА „ЈУЖНА СРБИЈА“

да вам исприча о свима врачарама које живе по раштрканим селима Јавора и Голије: каква им је кућа, како изгледају, како се хране, па чак да опише њихове псе и петлове. Није лако постати видовит. Овде треба куражно срце и снага воље. Бар тако они причају. Да би човек или жена постали видовити, треба да ураде овако: ухвати се прво врџа или мачка (обично црна, без белеге), оде се на раскрсницу у поноћ и наложи се ватра. На ватри се у казану, а на сацаку, греје вода до кључања. Онај који жели да постане видовит скине се наг и ставља живу мачку да се кува. За цело време ове језиве церемоније не проговорити ни речи. На раскрсници наг човек осветљен пламеновима ватре, рашчупан, гологлав а из казана разлеже се готово човечији плач мачке која се мучи. Пламенови ватре бацају огромне сенке на околна брда, прави пакао! Заиста, треба имати срце а, што је најглавније, после свега овога тек долази страшно! Појављују се из жбунова, из траве, из ваздуха, из ватре у различитим облицима и различитим величинама сотони и сотонице, нечастиви и различита друга „возданија”. Када мачка угине, она се кува још све док се потпуно не распадне. Кад остану саме кости, постоји само једна између тих костију која имаоцу даје моћ да опчињава старо и младо и лечи болне и невољне. Такво лице, ималац овакве моћи, осигурало је себи животни опстанак за увек. То је лице, које истина сви избегавају, али га се ипак прибојавају и слушају га.

Тихомир Д. Ђорђевић

ПИТАЊА И ОДГОВОРИ

КРАЉЕВИЋ МАРКО У НАРОДНОМ ПРЕДАЊУ

Марко Краљевић и сестра. Као турски вазал Марко је добио, по причању грађана Штипа, на управу и Штип са околним срезовима. Са народом је био добар, и зато је од народа био много вољен. Једнога дана Маркова сестра, а то је било — како се прича — истога дана кад је Марко водио жестоку борбу са Турцима на Брегалници, ишла је од јунака до јунака, и превртала мртве и рањене. Марко се био поплашио да је неки Турчин не укради, не одведе у Турску, и тамо потурчи. Кад није хтела, по његовој наредби, да се врати кући са бојишта, побегла је. Марко је за њом бацио један велики камен, који је сестру сустигао на два километра од места свађе, и погодио је. Сестра је, ударена тим каменом, пала мртва.

На томе камену, прича се, познају се Маркови прсти, и то веома дивно, јер је Марко био љутит, па су му се у оној љутини прсти урезали у камен.

На месту где је камен пао и погодио сестру Маркову израсла је дивна ружа. Она сваке године избаца по неколико цветова — ружа, које дивно миришу. И за мирис тих ружа тврди се да је то мирис душе сестре Краљевића Марка, а да је сама ружа никла из крви сестрине.

Свађа између Марка Краљевића и сестре му Ангелине. Иванка Милићевић, ст. фил., објавила је предање о свађи Марковој са сестром.¹⁾ Желећи да употпуним то предање о свађи Марковој са сестром му Ангелином (г-ца Милићевић каже: „Нико није могао да ми каже како се она звала!”), доносим га онако како га је моја веома вредна ученица IV разреда, Крстић Павлина, забележила од неке своје бабе. Ево целог предања, и то у дијалекту, ради верније слике: „Една баба лулала деведесетидевет лулки, куга гради-ле кулите на Марко. И нолгу се на народ додијало, па се на сестра му Ангелина жалиле. И она почнала да праје кли-лисурата шо је над Брегалница. Отишла је кај него, и се му жално помолила: „Слушај, брату Крал Марко, ја ти се жално молам да ми дадеш од твојите дулгери, да направам клисурата!” Одговара Марко на сестра му Ангелина: „Слушај, сестро Ангелино, не ти давам ни еднога оти имам да радам за година!”. И она му одговара: „Доста си мучил народ, и жени и мажија, и деца у лулки шо ги лула една баба, и то деведесетидевет лулки мала деца!” Он рече: „Не давам ти, сестро! Тегли ми се од очите!” И она му одговори: „Пусти ти остале, брату, твојте кули што ги градаш три години. Утки да ти утат на вечна века!”

Расрди се Крали Марко и издига голем камен, па је манал по сестра му Ангелина, па је пал на три километра далеко.”

Смрт Краљевића Марка. Пошто је Марко саградио куле на Хисару (брду изнад Штипа), убрзо се у њих настанио са породицом. Једном дође глас турскоме цару да је Марко саградио утврђење, да би се што успешније борио са Турцима. Зато цар нареди својој војсци да нападну Марка, да му разоре куле, а Марка да убију. Али су били веома зле среће, пошто је Марко сазнао на време шта они хоће. Затворио је све улазе у утврђење, те Турци нису никако могли да продру у град.

¹⁾ „Етнологија” I (1940) 124-125.

После неколико дана Марко је осетио велику оскудицу у води. Како није могао никако да дође до воде, то је почео да копа тунел до Брегалнице. Тунел је био ускоро готов, те је Марко тако подмиривао животе у граду са водом. Али, на несрећу, Маркове пловке су једнога дана сишле низ канал у Брегалницу, да се купају. И Турци су се тада купали у истој реци па су појурили ка пловкама. Уплашене пловке су одлетеле ка излазу, те су Турци врло лако пронашли тајни отвор Маркова града, који је одводио у Брегалницу. И по ноћи, док се у граду нико није надао томе злу, продрли су Турци у град, и побили сву стражу. Затим су погубили и Краљевића Марка, који је последњи пут, иако мртав, замануо и убио једнога крвника. Сабљу је мртвом руком толико чврсто држао, да нису могли да му је истргну. Зато су позвали некога дечка из његове родбине, који је врло лако ишчупао сабљу из руке мртвога Марка. Из овога случаја Турци су извели поуку: да ће Марко опет владати овим крајевима и да ће поново оживети.

Маркова сестра то није могла да издржи, а сем тога поплашила се да је не потурче, па је узела конопац и отишла да се обеси. Од онога дана када је Маркова сестра ставила конопац око врата, каже народно предање, све грлице и гугутке имају црн колут око врата.

Вељко Перишић

Марко Краљевић и манастир св. Андреје. На једном узвишеном месту у клисури реке Треске, пред њеним изласком у Скопску Котлину, налази се манастир св. Андреје или друкчије, како га народ зове, манастир св. Андријаша. По народном предању ту је, место цркве, била механа. Једном дође Андријаш, брат Краљевића Марка, да се одмори у механи и поткрепи, јер је целога дана у лову. У механи су били Турци, који су мрзели Краљевића Марка и да се освете Марку убили су његовог брата Андријаша. Када је сазнао Краљевић Марко о убиству Андријаша, крене из Прилепа града да освети братовљеву смрт. Кад је дошао недалеко до манастира, појавила му се препрека на путу: густа шума и један брег. Он се разљутио и замахне топузином по том месту и створи се капија, да би Марко прошао. И данас се то место зове „Маркова Капија” или „Маркова Врата”. Кад је Марко прошао кроз капију, одмах је ту на суседном брежуљку била механа, и он у њу уђе. Затекао је све Турке који су убили Андријаша и поубија их, а на камену изнад врата где је ударао руком и данас стоји отисак његове шаке, Маркове руке.

Иванка П. Милићевић

Голем Камен у Г. Јеловцу. У Горњем Пологу у долини Јеловјанске Реке на висини од 1230 м налази се насеље Горње Јеловце. Село броји око 50 домова. Административно припада Горњополошком срезу, док се по етничким особинама убраја у Горњу Реку. Становништво је по вери православно. Раније су у селу живели и Арбанаси муслимани који су се у току рата раселили.

У том селу на месту званом Крајишта налази се велика заравњена стена коју становништво зове Голем Камен. Стена је модре боје, шкриљастог састава и обрасла маховином. По ободу стене временом су постала четири денудациона лонца. Становништво за њих верује да су трагови Марковог коња. Веле да се је Марко Краљевић, чувајући коња на суседној планини Илиници, опкладио са Мусом Кесецијом да ће на коњу прескочити широку долину Јеловјанске Реке. У томе је Марко успео са Шарцем, за кога верују да је имао невидљива крила.

Јован Трифуновић

Крајева Стопа у долини Ибра изнад Рашке. На трећем километру изнад Рашке, идући уз Ибар, постоји Крајева Стопа. За нека овална удубљења у тврдој стени изнад пута народ верује да су то трагови стопа Краљевића Марка, који је одатле скочио преко Ибра.

Милорад Јел. Милошевић

Марков Камен код Корише. Ниже села Корише је поље Бесараба, а у том пољу Марков Камен (Арбанаси га зову Гури Маркет, што значи исто: Марков Камен). Причају да је Марко Краљевић бацио тај камен са Шпат Сукали у поље и да се на камену још познају отисци од Маркове руке којом је бацио камен. То је предање заједничко Србима и Арбанасима у Кориши и околини (Призренски срез).

М. С. Ф.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Mazedonien. Leben und Gestalt einer Landschaft. Herausgegeben von Herbert Oertel. Wiking Verlag, Berlin 1940. Стр. 240.

Појава ове књиге примљена је у нашој дневној штампи врло повољно, а сама књига оцењена врло похвално. Она то, заиста, и заслужује у пуној мери. У врло сажетом обиму, на свега 120 страница текста, приказана је у тој књизи наша Јужна Србија свестрано, у пуном смислу те речи, што је велика заслуга њеног приређивача и његових помоћника и сарадника. Књига је нарочита врста зборника: текстови у њој су из области науке и лепе књижевности. Док